

Yeni ekonomi modelinde toplum yapısı: Türkiye örneği

Esra Erik Akyol

Öğr. Gör. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Bankacılık ve Sigortacılık Programı, e.akyol@iku.edu.tr, ORCID: 0009-0001-5529-518X

İnsanlık tarih boyunca çeşitli ekonomik sebeplerden dolayı sürekli bir arayış içerisinde olmuştur. Bu ekonomik sebeplerin temelinde de insanların sınırsız ihtiyaçlarına karşılık ekonomik kaynakların kıt olması bulunmaktadır. Bu bağlamda, yaşanan bütün toplumsal olayların arka planı ekonomik kaynak yetersizliğine dayanmaktadır. İnsanın toplumsal gelişme evrelerine bakıldığında ise; ilkel toplumla birlikte avcılık ve toplayıcılık, tarla tarımı ve hayvancılık ile yerleşik hayata geçilen tarım toplumu, Avrupa'da buhar gücünün keşfi ile birlikte ortaya çıkan sanayi toplumu ve sonrasında bilgi ve teknolojinin ön planda olduğu günümüz toplum yapısı olarak 'bilgi toplumu' belirtilmektedir. O halde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin sonucunda ekonomik yaşam düzeni yeni bir sürece girmiştir denilebilir. Her toplumsal evre farklı ekonomik dinamiklerin etkisi altında oluşmuştur. Şu anda yaşadığımız ve bir parçası olduğumuz bilgi toplumu 'Yeni Ekonomi (New Economy)' denilen ve geleneksel (eski) ekonomiden ayrılarak çok farklı özelliklere sahip bir düzeni tanımlamaktadır. Bu perspektif ışığında, çalışmada yeni ekonomi modeli ile bu yeni düzenin toplum üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Bilgiye sahip olup da bilgi varlıklarını etkin bir şekilde yöneten ülkeler hem ekonomik performanslarını hem de rekabet güçlerini arttırabileceklerdir. Türkiye'de bu yeni düzende var olabilmek için araştırma-geliştirme (Ar-Ge), eğitim ve benzeri alanlardaki yatırımlarını arttırmalıdır.

Yeni ekonomi kavramı

Robert Gordon'a göre yeni ekonomi; 1990'lı yılların ortalarında bilgisayar donanımı, yazılımı ve telefon hizmetlerindeki fiyat düşüşleri ile beraber, bilgisayar işlem gücündeki ve iletişim kapasitesindeki artışlar ve sonrasında gelişen internet teknolojisindeki çok hızlı gelişmeyi ifade etmektedir. Literatür yazınında dijital ekonomi, internet ekonomisi, ağ ekonomisi ve bilgiye dayalı ekonomi şeklinde de adlandırılan 'Yeni Ekonomi' kavramı; 1990'lı yılların ikinci yarısıyla birlikte ABD'de ortaya çıkmış olup mallara dayalı bir ekonomik yapıdan bilgiye dayalı bir ekonomik yapıya geçişi belirtmektedir. Bu yeni ekonomi modelindeki üretim sürecinde nitelikli iş gücü üretim için bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmakta ve üretimin merkezinde yüksek dijital teknoloji bulunmaktadır.

Dolayısıyla bu üretim sürecinde üretim faktörlerinden emek, bu modelde yüksek nitelikli beyinsel güç olarak kabul edilmekte ve modeldeki bir diğer üretim faktörü olan sermaye ise araştırma-geliştirme ve buluşa yönelik sabit yatırımlar olarak kullanılmaktadır. Böylece bu ekonomideki başlıca hammadde ve en önemli ürün 'bilgidir'. Burada önemli nokta ise geleneksel üretim faktörleri (doğal kaynaklar, emek ve sermaye) yeni ekonomide tamamen ortadan kalkmamakta ancak geri planda kalmaktadır. Bu düzende söz konusu üretim faktörleri bilgi sayesinde elde edilebilir kaynaklar olarak görülmektedir.

Yeni ekonomi modelinin toplum üzerindeki yansımaları toplum yapısındaki değişimle kendini göstermiştir. Değişen ve hızla dönüşen dünyada son yıllarda bilgi değişiminin toplumsal faaliyette önemli ve çok da etkili olduğu bir topluma (yani bilgi toplumuna) doğru bir geçiş süreci yaşanmaktadır (Cardoso, 2006). Doğal olarak ülkelelerin bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemelerin bir sonucu olarak toplum, sanayi (endüstriyel) yapısından bilginin hâkim olduğu bir toplum yapısına geçmiştir. O halde sanayi toplumunun bir uzantısı olarak görülen bilgi toplumu, yazında sanayi-sonrası toplum (Bell, 1973), bilişim toplumu, kapitalist-ötesini toplum (Drucker, 1994), bilgi çağı, bilgi ekonomisi gibi isimlerle de adlandırılmaktadır.

Bilgi toplumu (Knowledge Society); yeni temel teknolojilerin gelişimiyle bilgi sektörünün, bilgi üretiminin, bilgi sermayesinin ve nitelikli insan faktörünün önem kazandığı, eğitimin sürekliliğinin ön plana çıktığı, iletişim teknolojileri, elektronik ticaret gibi yeni gelişmeler ile toplumu ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal açıdan sanayi toplumunun ötesine taşıyan bir gelişme aşaması olarak tanımlanabilir (Aktan ve Vural, 2005).

Yeni teknolojiler ve yeni toplum modeli

Dünyadaki başlıca yeni temel teknolojilerin 'bilgi teknolojisi (bilgisayar ve telekomünikasyon) ve jenerik teknoloji (biyoteknoloji, uzay ve havacılık, nükleer enerji, gelişmiş malzeme teknolojileri)' alanındaki yenilikleri kapsadığı görülmektedir (Aktan ve Vural, 2005). Bakıldığında bu yeni teknolojilerin ekonomik alandan sonra etkilerinin en çok görüldüğü alan sosyal yani toplumsal alanda olmaktadır.

Bu bakımdan teknolojinin toplum içinde ve/veya toplumlar arası etkileşimin yanında günlük hayatımıza da büyük etkisi bulunmaktadır denilebilir. Şu anki konjontür-

de her şeyin internet aracılığıyla yapılabilmesi bunun bir göstergesidir. O halde toplumsal hayatta artık her şeyin bilgisayarlar üzerinden internet aracılığıyla yapılması ihtiyacı ülke ekonomilerini de harekete geçirmiş ve devlet kesimi toplumun ihtiyaçları doğrultusunda e-hizmetler sunmaya başlamıştır.

İnternet kullanım oranı

Türkiye ekonomisi özelinde bakıldığında ise TÜİK'in hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre 2023 yılında evden internete erişim imkânı olan hanelerin oranı %95,5 oranında gerçekleşmiştir. İnternet kullanım oranı 16-74 yaş grubundaki bireylerde 2022 yılında %85,0 iken, 2023 yılında %87,1 oranında gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2023 yılında e-devlet hizmetlerini kullanan bireylerin oranı %73,9 olarak tespit edilmiştir. İnternet üzerinden yapılan mal ve hizmet alışverişlerinde ise oran %49,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. İnternet üzerinden öğrenme faaliyeti gerçekleştiren bireylerin oranı %18,7'dir. Öte yandan, dünyada Ar-Ge harcamalarının odak noktasında bilgi teknolojileri ve sağlık sektörleri bulunurken, Türkiye'de otomotiv, savunma ve havacılık ile beyaz eşya sektörlerinin öncelikli olduğu görülmektedir. TÜİK'in araştırma-geliştirme faaliyetleri araştırmasına göre Türkiye'de Ar-Ge harcamasının GSYH içindeki oranı 2021 yılında %1,40 düzeyinde iken, 2022 yılında bu oran %1,32'ye gerilemiştir. Bu bakımdan Türkiye Ar-Ge harcamasının GSYH içindeki payının diğer gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde kalmış olduğu belirtilebilir.

Sonuç olarak, gerek dünyada gerekse Türkiye'de internet ve e-tabanlı ekonomik uygulamalar (e-ticaret gibi) hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Dolayısıyla, bu yeni ekonomik düzende 'bilgi' ekonomik süreçlerin yanı sıra toplumsal hayatımızda da kritik derecede önemlidir. Bilgiye sahip olup da bilgi varlıklarını etkin bir şekilde yöneten ülkeler hem ekonomik performanslarını hem de rekabet güçlerini arttırabileceklerdir. Türkiye'de bu yeni düzende var olabilmek için araştırma-geliştirme (Ar-Ge), eğitim ve benzeri alanlardaki yatırımlarını arttırmalıdır.

